

Sonkajärvi ja Varpaisjärvi SÄLEVÄ-järven rantayleiskaava-alueen muinaisjäännösinventointi 2005

Timo Jussila

Kustantaja: Sonkajärven ja Varpaisjärven kunnat

Sisältö:

Perustiedot	2
Paikannuskartta	3
Inventointi	3
Muinaisjäännökset	5
SONKAJÄRVI KÄTKYTVIRTA.....	5
VARPAISJÄRVI 12 KOSKISALO 1.....	8
VARPAISJÄRVI 13 KOSKISALO 2.....	11
Maastokartta, Koskisalo 1 ja 2.....	13
Viljelyraunioita	13

Kansikuva: Säleväjärven maisemaa Etusaaren länsirannalta kuvattuna pohjoiseen. Jyrkät kalliorannat, kuten kuvassa, eivät ole järvellä kovin yleisiä. Loivempaa kalliorantaa on sen sijaan runsaammin erityisesti järven eteläosassa, Yleinen rantatyyppi on loiva ja märkä, korpi- tai lehtimetsäinen ranta.

Perustiedot

Alue: Koko Säleväjärven ranta-alue.

Tarkoitus: Mahdollisten alueella sijaitsevien muinaisjäänösten paikantaminen ja karkea rajaaminen, niin että ne voidaan ottaa huomioon kaavoituksessa ja maankäytön suunnittelussa.

Tavoite: Maankäyttö ja rakennuslain mukaisesti Sälevän rantojen riittävän kattava tarkastus.

Työaika: Kenttätöaika: 20.- 30.9.2005 , kaikkiaan 82 henkilötyötuntia maastossa matkoi-
neen.

Kustantaja: Sonkajärven ja Varpaisjärven kunnat

Tekijät: Mikroliitti Oy, Timo Jussila.

Aiemmat

Tutkimukset: Ei ole. Itäkoskella käynyt tarkastuksia tekemässä Jouko Aroalho 1990-luvulla.

Tulokset: Alueelta ei tunnettu ennestään yhtään muinaisjäänöstä, eikä löytöpaikkaa. Alueen liepeeltä, järven eteläpäästä, vanhan lasku-uoman varrelta, tunnetaan yksi kivikirveen löytöpaikka, jonka läheltä on myös löydetty kvartsi-iskos (Mäntylä, ks. kartta s.13, ympyrä). Lähin hajalöytöpaikka on Itäkosken alajuoksun tienoilta. Inventoinnissa löytyi tutkimusalueelta kolme uutta esihistoriallista pyyntikulttuurin asuinpaikkaa.

Uudet löydöt KM 35240-35242 palanutta luuta ja kvartsi-iskoksia

Paikannuskartta

◀ Violetit pisteet kartalla ovat muinaisjäänneksiä

Inventointi

Saimaan alueen rannansiirtymiskronologian mukaan (Saarnisto 1971, Jussila 1999, 2000) Sälkäjärvi kuroutui muinaisesta Itämerestä, Ancyclusjärvestä n. 8000-7800 eKr. oletettavasti n. 120 m korkeustasolla. Aikana (n. 8400 eKr) , jolloin tiedetään ensimmäisten jääkauden jälkeisten ihmisten asuneen Pohjois-Savossa, on Ancyclusjärven vedentaso ollut järven eteläpäässä n. 26 m korkeustasolla ja pohjoispäässä n. 130 m korkeustasolla. Näiden korkeustasojen ja järven nykyisen tason väliltä ovat löydettävissä rantasidonnaiset pyyntikulttuurin asuinpaikat. Todennäköisin korkeusväli on kuitenkin kuroutumisen jälkeiset 118-120 m (eteläpää) ja 124-118 m (pohjoispäässä). Nykyisin järvi on Itäkosken voimalan säännöstelemä ja keskimäärin järvi on korkeammalla tasolla kuin ennen patoamista. Järven rannoilla on monin paikoin näkyvissä muinainen rantamuodostuma, rantakivikko tai törmä, joka sijaitsee inventointihetkellä vallinnutta järven vedentaso n. 1-2 m ylempänä. Lieneekö kyseinen törmä kuitenkin suhteellisen nuori muodostuma, jolloin järveä olisi voimallisesti laskettu jossakin vaiheessa viime vuosisatoina? Mikäli havaittu törmä ei ole järvenlaskun seurauksena fossiloitunut, on huomattava osa muinaisuudesta

muinaista rantapalletta järven eteläosassa

nykyisen vedentason alla tai aivan vesirajassa. Nyt löytyneet kolme paikka sijaitsevat kaikki em. muinaistörmän päällä. Asuinpaikkojen suhteellinen vähäisyys saattaa osin selittyä sillä, että osa muinaisuudesta on vaikeasti havaittavissa rantavedessä. Suurin selitys muinaisjään-
nösten vähäisyyteen lienee kuitenkin alueen maasto.

Alueen rantojen maaperä on kauttaaltaan hyvin kivistä moreenia, paikoin kallioista. Alavilla rannoilla sammaleen peittämä kivikko, yleensä vallitsevassa lehtipuupitoisessa kuusimetsässä muistutti monin paikoin tropiikin mangrovemetsää: kiviä ja kivenkoloja, sekä niiden lomassa kiemurtelevia kuusenjuuria. Maaston ja maaperän päättelemisen suotuisaksi pyyntikulttuurin asuinpaikoille kartalta osoittautui (kuten yleensä) mahdolltomaksi. Rantamaasto saattoi lyhyellä matkalla vaihtua em. ”mangrovemetsästä” mäntyvaltaisemmaksi ja hieman korkeammaksi tai kallioiseksi. Kivisyys vaihteli arvaamatta hyvin kivisestä hieman vähemmän kiviseen. Möykkelikköisessä maastossa oli aina siellä täällä tasaisempia maastonkohtia – sopivampia leiriintymiseen eli muinaisjäänökselle. Tiheä kasvillisuus esti rannan laadun havainnoinnin etäämpää. Muutamat laajat (mutta jo heinittyneet) hakkuuaukot rannan tuntumassa helpottivat havainnointia. Alueen inventointi edellytti runsasta (ja hidasta) maastokävelyä.

Asuinpaikalle suhteellisen (järven rantojen maaston mittapuun mukaan) sopivia suppea-alaisia maastonkohtia tuli vastaan harvakseltaan siellä täällä. Ainoa paikka mistä heti paikalle tullessani, jo ennen koekuopitusta saatoin todeta, että se on ”ehtaa asuinpaikkamaastoa” oli Koskisalo 2 –asuinpaikan kohdalla. Muut kaksi paikkaa tulivat lähes yllätyksenä, maakunnan mittapuun mukaan maasto niillä ei ollut mitenkään oivaa asuinpaikoille. Näistä tekijöistä johtuen kävelin järven rakentamattomat ja kuivemmat rannat varsin kattavasti läpi, harvakseltaan koepistoja tehden. Paikoin harpoin (sikäli kun sitä kivikossa voi harppomiseksi sanoa) rantakaistan nopeasti läpi tai tyydyin rantakaistan pistokoemaiseen lyhyeen tarkasteluun, paikoin kävelin koko rantakaistan huolellisesti muutama kilometrin matkalta. Pihamaita en tarkastanut. Moni mökki sijaitsee rantakaistansa parhaalla rakennuspaikalla, joka lienee yhtälailla ollut ”hyvä paikka” myös muinaisuudessa. Kyseessä oli – kuten lähes kaikkialla muuallakin Suomessa– ”räppiäiset” eli vielä säilyneiden muinaisjäänösten paikantaminen. Alueen pellot jäivät tarkastamatta, mutta mitenkään

Heinittynyttä hakkuuaukkoa Siskonsalon pohjoispäässä. Kuvattu luoteeseen.

poikkeavan potentiaalisia alueita muinaisjäänöksille ne eivät ole. Säleväjärven rannat tuli inventoitua samalla intensiteetillä kuin viime vuosina muuallakin vastaavan laajuisilla järvalueilla suoritettut inventoinnit, mielestäni vähintäänkin maankäyttö ja rakennuslain edellyttämässä riittävässä määrin, ellei enemmänkin. Uusia muinaisjäänöksiä alueelta voi löytyä vain sattumalta

Espoossa 13.10 2005

Timo Jussila

Muinaisjännökset

SONKAJÄRVI KÄTKYTVIRTA

Rauh.lk: 2

Ajoitus: kivikautinen / esihistoriallinen

Laji: asuinpaikka

Kartta: 3343 02, x: 7052 05 y: 3543 24 z: 121

Tutkijat: Jussila T 2005 inventointi

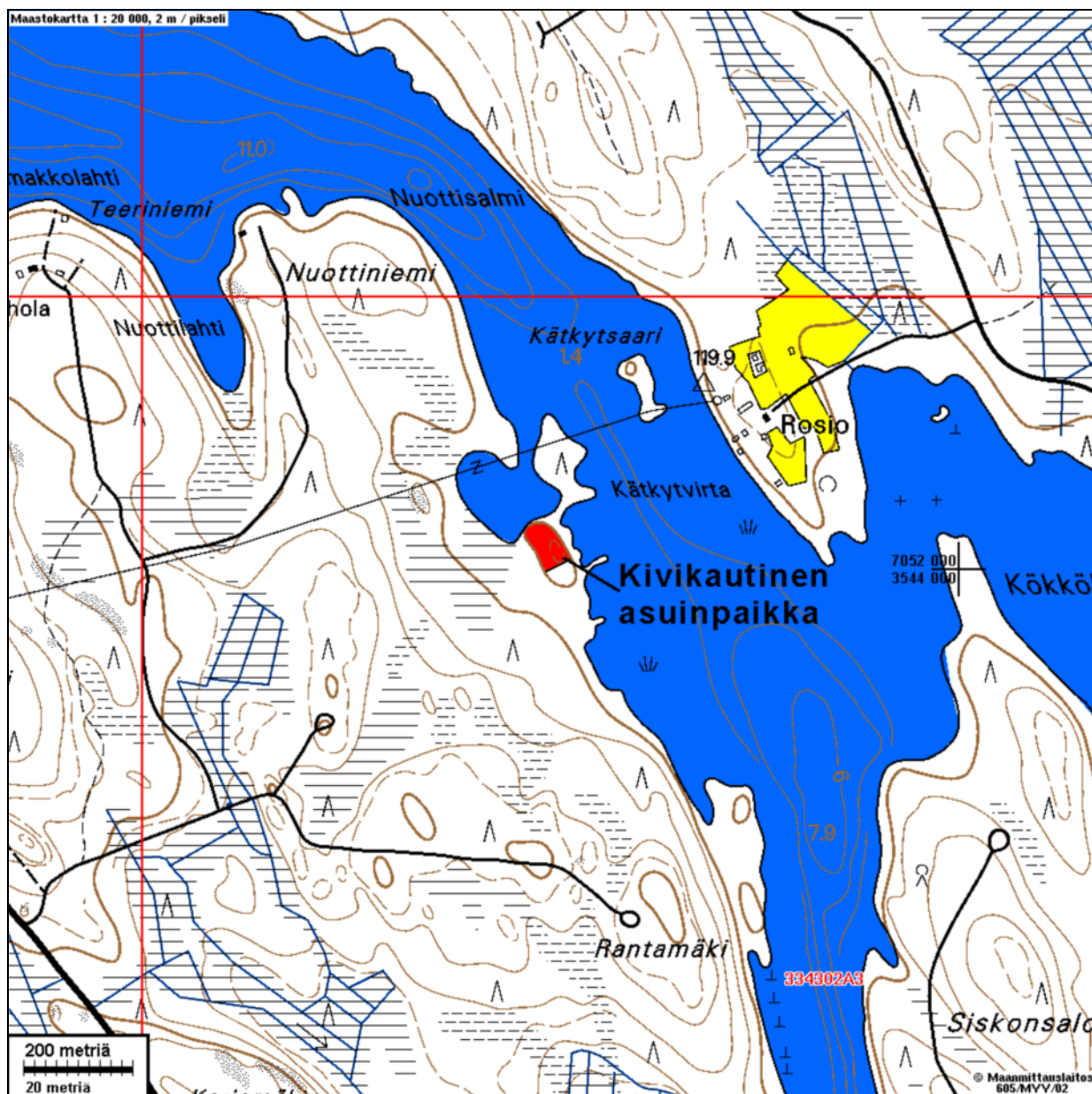
Löydöt: KM 35242:1, 3 g, 43 kpl, palanutta luuta, Jussila T 2005, diar. 3.10.2005, koekuopasta. :2, 3 kpl, kvartsi-iskoksia, joukossa yksi pien kartionmuotoinen ydin.

Sijainti: Paikka sijaitsee Sälevjärven keskiosan länsirannalla, Kätkyvirran kapeikon länsirannalla, Nuottiniemen eteläpuolella olevan lampimaisen lahdekkeen etelärannalla olevalla soiden ja järven ympäröimällä kumpareella, sen pohjoispuoliskossa.

Huomiot: Paikalla on järven rannassa tasalakinen kumpare, jonka pohjoisosassa järveen ja lännessä suohon laskeva rinne on jyrkempi. Kumpareen eteläosassa laki viettää etelään ja rinteet loivenevat kunnes maasto on tasaista. Maaperä paikalla on moreeni, kohtalaisen kivinen. Kumpareen laen pohjoisosassa pintamaaperän kivisyys on vähäisempää kuin etelämpänä ja rannoilla. Laelle, kumpareen pohjoisosaan tehdyssä koekuopassa oli vahva likamaa (n. 15 cm paksu) ja siinä runsaasti pientä palaneen luun murusta. Asuinpaikan rajausarvio perustuu topografiaan ja muutamiin koekuoppiin. Asuinpaikka on täysin ehjä ja kajoamaton ja siten suhteellisen arvokas muinaijännös.

Asuinpaikan maastoa kuvattuna luoteeseen

Palanutta luuta (vas.) ja kvartsi-iskos ja pieni loppuun isketty kvartsi-ydin

Asuinpaikan maastoa kuvattuna etelään

Asuinpaikan maastoa kuvattuna kaakkoon

VARPAISJÄRVI 12 KOSKISALO 1

Rauh.lk: 2

Ajoitus: kivikautinen / esihistoriallinen
Laji: asuinpaikka

Kartta: 3343 01 x: 7046 75 y: 3545 14 z: 119 ±1 m

Tutkijat: Jussila T 2005 inventointi

Löydöt: KM 35240:1, 12 kpl, kvartsi-iskoksia, Jussila T 2005, diar. 3.10.2005, koekuopasta, yksi pieni ydin, loput pientä silppua. :2, 1 g, 18 kpl, palanutta luuta, koekuopasta pieniä siruja.

Sijainti: Paikka sijaitsee Varpaisjärven kirkosta 19,5 km pohjoiseen, Sälevän eteläosassa olevan laajan niemen länsirannan eteläpäässä, Itäkoskesta 2,6 km luoteeseen, Savilammen länsipuolella olevan (vanhan uoman patoavan) padon luoteispuolella 100 m päässä olevassa kalliorantaisessa niemekkeessä.

Huomiot: Niemekkeessä, rantakallioiden päällä ja takana on ympäristöön verraten hieman vähäkivisempi ja hiekkaisempi maaperä. Maa on myös tasainen heti rantakallion takana ennen kuin se kauempana muuttuu normaaliksi alueella vallitsevaksi kivikoiseksi ja kalliomuhkuraiseksi maaksi. Paikalle tehdyssä parissa koekuopassa oli molemmissa muutama kvartseja, toisessa vahva kulttuurimaa, jossa runsaasti palaneen luun murusia.
paikan rajausarvio perustuu suureksi osaksi topografiaan ja osin koekuopitukseen. Paikka on täysin ehjä ja kajoamaton ja siten suhteellisen arvokas muinaisjäännös.

Asuinpaikan maastoa kuvattuna etelään.

Asuinpaikan maastoa kuvattuna lounaaseen

Asuinpaikan maastoa kuvattuna luoteeseen

Asuinpaikkaa kuvattuna rantakalliolta koilliseen

Yllä kvartsi-iskoksia ja alla palanutta luuta, koekuopista.

VARPAISJÄRVI 13 KOSKISALO 2

Rauh.lk: 2

Ajoitus: kivikautinen / esihistoriallinen

Laji: asuinpaikka

Kartta: 3343 01, x: 7046 92 y: 3545 09 z: 120 ±1 m

Tutkijat: Jussila T 2005 inventointi

Löydöt: KM 35241:1, 13 kpl, kvartsi-iskoksia, Jussila T 2005, diar. 3.10.2005, koekuopista. :2, 3 kpl, palanutta luuta, yksi kalan nikama ja kaksi pientä murua.

Sijainti: Paikka sijaitsee Varpaisjärven kirkosta 19,5 km pohjoiseen, Sälevän eteläosassa olevan laajan niemen länsirannan länsirannalla, Itäkoskesta 2,6 km luoteeseen, Savilammen länsipuolella olevan (vanhan uoman patoavan) padon luoteispuolella 250 m päässä, kauempana rannasta olevan vanhan rantatörmän päällä olevalla loivasti rannan suuntaan viettävällä tasanteella.

Huomiot: Paikalla on koko Sälevän mittakaavassa ilmeisesti lähes paras maasto pyyntikulttuurin asuinpaikalle. Maaperä on kallioiden ympäröimänä suhteellisen vähä kivinen ja tasainen melko laajalla alalla. Alueen länsipuolella, on muinainen selkeä rantatörmä, 1-2 metriä korkea, osin pallekivikkoinen paikoin kalliopaljastumaa. Sen takana maaperä nousee loivasti muodostaen loivasti rantaan viettävän "kentän" kauempana lännessä ja koillisessa olevan matalan kalliojyrkänteen eteen. Etelässä maaperä hieman laskee ja on hyvin kivistä ja märkää. Pohjoisessa maaperä kivistyy ja muuttuu kalliorantaiseksi. Paikalle tehdyssä muutamassa koekuopassa havaitsin kaikissa selvää vahvaa likamaata, yhdessä runsaasti pientä luun murusta. Asuinpaikan löytökohta on paikan koordinaattina. Paikan rajausarvio on tehty suurimmaksi osaksi topografian perusteella. Paikka on täysin ehjä ja kajoamaton ja siten suhteellisen arvokas muinaisjäännös.

Vasemmalla kvartsi-iskoksia ja oikealla palanutta luuta, joista suurin on kalan nikama.

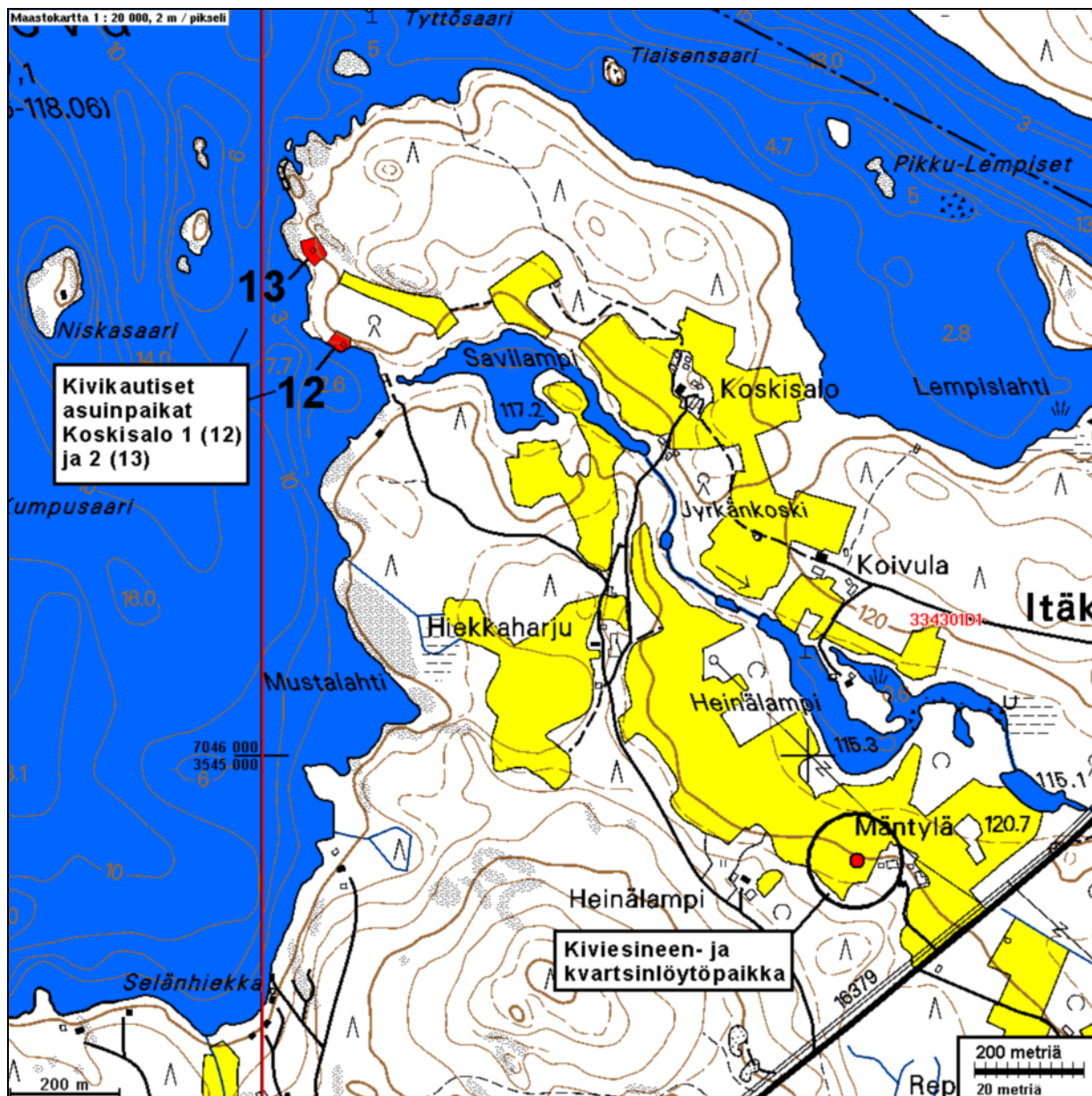

Asuinpaikan maastoa koilliseen, vasemmalla muinaisen rantatörmän reunaa, taustalla kalliota.

Asuinpaikan maastoa pohjoiseen.

Maastokartta, Koskisalo 1 ja 2

Viljelyraunioita

Järven eteläosassa, Lampinen saarella (yllä olevassa kartassa aivan oik. yläkulmassa, pieneltä osin kartan ulkopuolella), joka sijaitsee Itäkosken pohjoispuolella, lahden länsirannan tuntumassa, on runsaasti sammaloituneita viljelyraunioita. Saaren länsikärjessä, laakeassa niemikkeessä, on raunioita tiheimmin ja siellä on myös rakennuksen pohjalta ja kiukaalta vaikuttava raunio. Alueella lienee (mm. maannoksesta päätellen) harjoitettu suhteellisen alkeellista pienviljelyä historiallisena aikana, kenties 1800-luvulla tai 1900-luvun alussa. Paikka ei kuitenkaan ole mielestäni erityisen suojelemisen arvoinen muinaisjäännöskohde.